

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KÜLTÜREL AÇIDAN KARMA ÖĞRENME ORTAMLARINA İLİŞKİN YANSITMALARI*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Serkan ÇELİK¹, Özlem BAŞ²

* Bu araştırma 6-8 Aralık 2019 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen A. Haluk Dursun Anısına Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1 Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi ABD, Ankara, sercelikan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4935-1499.

2 Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi ABD, Ankara, ozlembas@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0716-103X.

Geliş Tarihi: 24.08.2020 Kabul Tarihi: 05.02.2021 DOI: 10.37669/milliegitim.784448

Öz: Bu çalışmada öğretmen adaylarının zorunlu göç nedeniyle ülkemize gelmiş olan öğrencilerin de eğitim gördüğü kültürel açıdan karma öğrenme ortamlarındaki gözlem ve düşüncelerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda araştırma ülkemizde bulunan Suriyeli öğrencilerin eğitim ortamlarında yaşadıkları durumu geleceğin öğretmenlerinin bakış açısıyla betimlemesi açısından önemlidir. Bu çalışmanın deseni nitel çalışmada çoklu durum çalışması biçiminde belirlenmiş olmakla beraber çalışma grubu amaçlı örnekleme yoluyla oluşturulmuştur. Çalışmada Ankara'nın Altındağ ilçesinde 7 ilkokul amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme esasına göre seçilmiştir. Çalışmada yansıtıcı öğretmen aday günlüklerinden elde edilen bulgular betimsel analiz ve içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Çalışma sonuçları; Suriyeli öğrencilerin Türkçe dil yetersizliğinin en önemli problem olduğunu ancak öğrenci, öğretmen, okul iklimi durumlarında karşılaşılan sorunların çözümünde öğretmenlerin mülteci öğrencilerle geçirdiği zamanla bağlantılı olarak sorunların aşıldığını ve kültürler arası iletişim becerilerine dayalı uygulamaların pedagojik etkililik açısından çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: kültürel açıdan karma öğrenme ortamları, kültürler arası iletişim becerileri, mülteci çocuklar, ilköğretim

PROSPECTIVE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' REFLECTIONS REGARDING MULTI-CULTURAL LEARNING ENVIRONMENTS

Abstract:

This paper aims to secure that prospective teachers reflect their observations in and their thoughts about multi-cultural educational environments. In line with this general purpose, the study is significant in that it describes the circumstances that the Syrian students- who are in our country in the context of multi-culturalism- face in educational environments. Despite the fact that this qualitative study uses the design of multiple case study, the study group was formed in purposeful sampling method. Accordingly, 7 schools located in Altındağ, Ankara included in the study were chosen on the basis of criterion sampling. The findings obtained from reflective prospective teacher diaries were put to content analysis. The themes distinguished at the end of the research describe the problems that the Syrian students encounter in learning Turkish, in teachers' attitudes towards them, in peer bullying, in cultural differences and in classroom management. The results underline the efficiency of intercultural skills development within primary education settings.

Keywords: Culturally blended learning environments, refugee children, primary education

Giriş

2011'de Suriye'de başlayan olaylar giderek savaş ve şiddet ortamına dönüşmüş ve beş milyona yakın insan can güvenliği için komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Suriyeli sığınmacıların yaklaşık yarısından fazlasının eğitim çağında olduğu bilinmektedir (Emin, 2016, 7). En temel insan hakkı ve en önemlisi gelecek hakkı olarak eğitim, geçmiş ve gelecek arasında sıkışıp kalmış mülteci çocukların araftan kurtuluşunun yegâne yoludur (Özer, Komsuoğlu ve Ateşok, 2016, 77). Mülteci aileler çoğunlukla çocuklarının geleceğini ve eğitimlerini düşündükleri için ülkelerinden kaçtıklarını bildirmektedirler. Bu insanlarla ortak paydada buluşmak ve birlikte umut dolu yarınları kurmaya çaba sarf etmek, ülkemizin geleceğini korumak için çok önem arz etmektedir (Gümüştən, 2017).

Türkiye, göçmenlerin eğitimi konusunda yoğunluk esaslı politika değişikliğine gitmiştir. Türkiye'nin göçmen eğitimi alanında yürüttüğü politikaları 2011 yılı öncesi ve sonrası şeklinde iki ana döneme ayırmak mümkündür (Şimşek ve Kula, 2018). Bu

ayrımın yapılmasında göçmen sayısındaki artışa bağlı olarak yapılan mevzuat düzenlemeleri ve kamuoyu ilgisi belirleyici olmuştur. Göçmen öğrencilerin eğitimi konusundaki önemli bir düzenleme MEB Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği'dir (<http://www.resmigazete.gov.tr>).

Tunca (2017, 309) Türkiye'nin 252 kişiyle başlayan ve şu an 3,5 milyona yaklaşan göçmenlere hiçbir ülkenin yapamadığı kadar iyi ev sahipliği yaptığını ve elindeki imkânları seferber ederek onların hak ve hürriyetlerini vermeye çalıştığını belirtir. Temel hak ve hürriyetler bağlamında Türkiye'deki Suriyeli göçmenlere birçok eğitim olanaklarının mevzuatla sunulduğunu; ancak gelen göçmenlerin eğitim düzeylerinin düşük olmasına paralel olarak özellikle ilk ve orta öğrenim sunumunda kapasite, kalite, malzeme, tesis, insan gücü, koordinasyon ve son olarak sağlanan eğitim hizmetlerinin göçmenlere duyurulması ve özellikle çocuklarını okula göndermeleri için onların ikna edilmesi konularında güçlükler yaşandığını vurgulamıştır.

Mülteci çocukların devlet okullarında eğitim sistemine dâhil edilmesiyle birlikte öğrenme ortamlarında kültürler arası iletişim kavramı daha sık gündeme gelir olmuştur. Öğretmenlerin kültürler arası pedagoji konusunda farkındalıkların artırılması yoluyla eğitim ortamlarının iyileştirilmesi için kültürler arası diyalogun öne çıkarılması gerekmektedir. Modern toplumlarda yetiştirilen bireylerin farklı kültürel gruplarla etkileşim içerisinde olmaları ve etkileşimlerinde olumlu tutumlar geliştirmeleri beklenmektedir; bu nedenle gelişmiş ülkelerin eğitimle ilgili sorunlarına çözümler üretirken çok kültürlü eğitim çalışmalarına da yer verdiğini belirten Cırık (2008), çok kültürlü eğitimi şu şekilde tanımlamıştır: Çok kültürlü eğitim, öğrencilerin farklı kültürleri hoş karşılamalarının sağlanması için, öğrenme ortamlarının farklılaştırılması üzerine odaklanmaktadır. Bunun için de öğretmenler; öğrencilerinin kendi kültürleri dışındaki bireylerin değerlerine saygı duymalarını, farklı kültürlerle ilgili ön yargılarını ortadan kaldırmalarını ve farklılıkların insanlar için bir zenginlik olduğunu benimsemelerini sağlayacak öğrenme ortamları yaratılmalıdır.

Kültürler arası iletişimin öncelendiği öğrenme ortamlarının yapılandırılması sürecinde çeşitli unsurlar öne çıkmaktadır. Şöyle ki mülteci öğrencilerin özel eğitim durumları ve okul hayatıyla ilgili deneyimleri onlarla beraber; sınırlı ve engellenmiş fırsatlar, eğitime ulaşmada dil bariyeri, yetersiz nitelikte ders içeriği yapılandırma ve okul ortamında ayrımcılık durumlarına yol açabilmektedir (Dryden- Peterson, 2015, 14). Kart ve Şimşek (2019) araştırmasında çok kültürlü eğitim sürecine ilişkin alan yazında yer alan olumsuzluklardan yola çıkarak Türk eğitim sistemi içerisinde son yıllarda önemi gittikçe arttığı düşünülen çok kültürlü eğitimin uygulanabilirliğini değerlendirmiş ve şu tespitlerde bulunmuştur:

- ψ Dil yetersizlikleri, kendi ülkelerinde bir eğitim yaşantılarının olmayışı veya eğitim birimlerinin yetersiz olması, okul atmosferi idarecilerin, öğretmenlerin davranış ve tutumlarından kaynaklanan problemlerdir.

- ψ Yeni yaşam alanlarındaki fiziksel ve sosyal sorunlar, yerleşecekleri yerin kesin olarak belli olmaması, bir yerde uzun süre kalmama gibi etkenler diğer sorunları oluşturmaktadır.
- ψ Alışlageldiği yaşam tarzından, ilişkilerinden ve sosyal çevresinden uzak kalan bireylerin göç ettikleri yerde çeşitli duygusal sorunlar yaşadıkları da tespit edilmiştir.
- ψ Yabancı uyruklu öğrencilerin ebeveynleri çocuklarının okula uyum süreçlerini anlama ve çocuğa destek olma konusunda çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar.

Yukarıda belirtilen problemler kültürel açıdan karma öğrenme ortamları bağlamında son dönemlerde bölgemizde yaşanan en büyük göç dalgası sonrasında ülkemizdeki genel durumun öğrenme süreçleri, okul düzeyleri, öğretmenler ve öğretmen adayları açılarından irdelenmesini zorunlu kılmaktadır. İlgili alan yazın incelendiğinde Suriyeli çocukların eğitiminde en önemli sorunun Türkçe dil yetersizliği olduğu ortaya çıkmaktadır (Cırtı Karaağaç ve Güvenç, 2019; Morali, 2018; Aktürk Çopur, 2019; Şimşir ve Dilmaç, 2018; Güngör ve Şenel, 2018; Yurdakul ve Tok, 2018; Serim, 2019, Pehlivan Yılmaz, 2019) Buna karşın Serim'in (2019) elde ettiği bulgulara göre Suriyeli çocukların eğitim almaya ve öğrenmeye yönelik motivasyonları çok yüksektir. Ancak, çocukların okulda gösterdikleri yoğun çabalara rağmen, okullarda Türk eğitim sistemine uyumlarını zorlaştıran ve eğitimde iyi olma hâllerini olumsuz yönde etkileyen çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Dildeki yetersizliklerin yanı sıra, ekonomik sıkıntılar nedeniyle eğitimde dezavantajlı konumda olma çocuklara göre adil olmayan ölçme ve değerlendirme sistemleri, kendi dillerindeki yeterliliği kaybetme korkusu, yatay ve dikey ilişkilerde karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlanma öğrencilerin eğitimine ilişkin öznel deneyimlerinde ön plana çıkan temalardır. Suriyeli mülteci öğrencilerin durumlarını inceleyen yurtdışındaki araştırmalar incelendiğinde araştırma sonuçlarının bu öğrencilerin yaşadığı dil problemi, akran ilişkileri, sosyalleşme, kimlik geliştirme ve bu öğrencilere yönelik politika oluşturma konularına odaklandığı görülmektedir (Alshoubaki, 2017; Belguedj, 2017; DeRaedt, 2018; Erden, 2017; Fillion, 2019; Herrera, 2020).

Ortaya çıkan bu tablo öğretmen tutumları açısından kapsayıcı eğitimin önemini gündeme getirmektedir. Kapsayıcı eğitim anlayışının hizmetiçi eğitimlerle görev yapan öğretmenlerde geliştirilmesi yönünde uygulamalar yapılmalı öte yandan lisans düzeyindeki öğrencilerde de pedagojik açıdan bu anlayış kazandırılmalıdır. Bu nedenle öğretmen adaylarının bu araştırma kapsamında tuttuğu yansıtma günlükleri var olan bir durumu derinlemesine betimlemesi bakımından önemlidir. Bu doğrultuda bu araştırma kültürel açıdan karma eğitim ortamlarındaki mülteci öğrencilerin durumlarını örneklerle betimleyerek öğrenci, öğretmen ve okul iklimi açısından ortaya koyması bakımından önem teşkil etmektedir. Araştırmada öğretmen adaylarının göç mağduru öğrencilerin de eğitim gördüğü kültürel açıdan karma yapıdaki ilkokullarda; öğrenci, öğretmen ve okul iklimi hakkında deneyimlerinden yansıyan görüşleri nelerdir, sorusunun cevabı açıklanmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımı içerisinde iç içe geçmiş çoklu durum çalışması olarak desenlenmiştir. Çalışmada derinlemesine incelenmesi amaçlanan durumlar göç mağduru öğrencilerin de eğitim gördüğü kültürel açıdan karma yapıda ilkokullardaki öğrenci, öğretmen ve okul iklimi açısından ele alınmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2016, 302) iç içe geçmiş çoklu durum deseninde araştırmaya dâhil edilen her bir durumun, kendi içinde çeşitli alt birimlere ayrılarak çalışılabileceğini belirtir. Ancak elde edilen bulgular evrene genellenemez, sadece kendi bağlamı içinde aktarılabilir. Bu araştırmanın görsel modeli Yin'e (2014 s. 50, akt. Akar, 2016, 138) göre aşağıda uyarlanmıştır.

Şekil 1. Araştırmanın Görsel Modeli

Çalışma Grubu

Araştırmada Ankara'nın Altındağ ilçesinde yedi okul ölçüt örnekleme esasına göre seçilmiştir. Bir araştırmada gözlem birimleri belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulabilir. Bu durumlarda örneklem için ölçütü karşılayan birimler esas alınır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2016, 92). Bu araştırmada okul seçiminde göç mağduru Suriyeli öğrencilerin bulunması esas alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada 2019- 2020 eğitim öğretim yılında İSÖ 383 Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında 18 sınıf eğitimi lisans öğrencisinin göç kapsamında devlet okullarına gelmiş öğrencilerin bulunduğu ortamları gözlemlemesi sonucu yazdıkları yansıtıcı günlükler yoluyla toplanmıştır. Toplam 14 hafta boyunca onsekiz öğrencinin tuttuğu günlükler hafta hafta tasnif edilerek gruplandırılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak domüman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Creswell'e göre (2015, 180) nitel

araştırmada veri analizi için verilerin hazırlanmasını ve organizasyonunu (yani transkriptte olduğu gibi metin verilerinin veya fotoğraflarda olduğu gibi görsel verilerin), sonra verileri kodlamayı ve kodların bir araya getirilmesiyle temalara indirgemeyi ve son olarak veriyi şekiller, tablolar veya tartışma halinde sunmayı içermektedir. Bu unsurlar dikkate alınarak elde edilen dokümanlar iki araştırmacı tarafından betimsel analize ve içerik analizine tabi tutulup tema, kategori ve kodlara ayrılmıştır. Elde edilen kod ve kategorilerin birbirleriyle nedensel ilişkileri ortaya konmuş ve Miles ve Huberman'ın (2015,227) nedensel zincirleriyle görselleştirmiştir. Verilerin analizinde etik kurallar gereği gözlemciler ve gözlem birimleri kodlanarak verilmiştir. Bu araştırma Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu 20.07.2020 tarihli ve 76942594-600/00001163025 sayılı etik komisyon iznine sahiptir.

İnanırcılık ve Aktarılabirlik

Araştırmada on sekiz öğrenci derinlik odaklı veri toplamıştır. Elde veriler on hafta gibi uzun bir zaman sürecinde durumlarla etkileşim kurmayı sağlamıştır. Ayrıca verilerin analizinden sonra katılımcı teyidi alınmıştır. Araştırmanın aktarılabirliği açısından amaçlı örnekleme yoluna gidilmiş, ayrıntılı betimleme yapılmıştır. Araştırmada biri göç mağduru çocuklarla deneyimleri olan, diğeri nitel araştırmada uzman iki akademisyen tarafından tutarlılık incelemesi yapılmıştır. İki uzmanın yaptıkları kodlamalar arasındaki tutarlılığın hesaplaması için Miles ve Huberman'ın (1994), [Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)] formülü kullanılmıştır. Yapılan hesaplama sonucunda, bu katsayı %85, 32 olarak bulunmuştur. Hesaplanan katsayısının %70'in üzerinde olması sebebiyle uzmanlar tarafından ortaya konulan kodlamaların tutarlı olduğu kabul edilmiştir (Miles ve Huberman, 1994). Araştırmanın teyit edilebilirliği açısından yansıtıcı günlüklerin ham verileri bilgisayar ortamında saklanmaktadır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda toplanan verilerin analizi sonucu elde edilen bulgular sunulmuştur.

Tablo 1. Öğretmen Adaylarının Öğrencilere İlişkin Gözlemlerinden Ortaya Çıkan Tema, Kategori ve Kodlar

Tema: Öğrenciler	
Kategoriler	Kodlar
Türkçe dil yetersizliği	Arapçada olmayan harfleri öğrenmede güçlük (örn. “ü”) “t-d,p-b,n-b” seslerini karıştırma. “o,ö,u,ü,b,d,ğ” seslerinde zorlanma. İyelik eklerinde zorlanma. Kelime hazinesinde yetersizlik. Soru cümlesi oluşturamama. Kendi aralarında Arapça konuşmayı tercih etme. Söz hakkı almama(Bildiği konularda sınıfta konuşamama) Dersi takip edememe Seviyesinin altında kitaplar okuma. Ailesinin Türkçe bilmemesinden dolayı ev ödevi desteği sağlanmaması. Deyim ve atasözlerinde zorlanma. Okul dışı ortamlarda Türkçe konuşmadıkları için Türkçeyi unutma. Karma (Türk – Suriyeli öğrenciler) sınıfların dil öğrenmeye olumlu etkisi.
Gruplandırma	Sınıfta Türkçe bilme düzeylerine göre gruplandırma
Ders esnasında hareketlilik	Dersi anlayamadıkları için sürekli başka şeylerle ilgilenmeleri.
Matematik, Resim ve Din Kültürü derslerine ilgili olmaları ve İngilizce dersine önem verme	Anlamli ve duygu dolu resimler yapmaları. Matematik dersini çok sevmeleri. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini kitapta Arapça dualar olması nedeniyle çok sevmeleri. İngilizce dersini de ailelerin ilerde Avrupa’ya gitme düşüncesi olması nedeniyle önemsedikleri.
İçe kapanıklık	Yakınlarını kaybetmiş olmanın verdiği travmatik etki. Okulda çalışanların onların duygularını anlamaması ve çocuklara karşı olumsuz tepkiler. Geri dönmek istemeleri.
Etiketlenme	Mülteci öğrencilerin istenmeyen davranışlarından dolayı etiketlenmesi.
Akran zorbalığı	Mülteci öğrencilerin diğer öğrencileri rahatsız etmesi ve Türk öğrencilerin onlara karşı acımasız olması. Suriyeli çocukların okula alınırken yaşa dikkat edilmemiş olması.
Dışlanma	Türk çocukların mülteci çocuklardan nefret söylemiyle bahsetmesi. Dışlanmaları nedeniyle Suriyeli çocukların duyarsızlaşması.
Davranış bozuklukları	Mülteci öğrencilerde sırayı yalama, iğneyle elini kanatma vb. davranışlar göstermesi. Dışlandıkları için ufak bir darbeyi kendilerine saldırı olarak algılamaları.
Öz bakım ve beslenme sorunları	Öğrencilerin beslenmesi olmaması, önlüklerini okulda giymeleri ve bakımsız olmaları.

Tablo 1 incelendiğinde öğretmen adaylarının göç mağduru öğrencilerin de eğitim gördüğü kültürel açıdan karma yapıdaki ilkokullarda; öğrenci temasındaki deneyimlerinden yansıyan görüşlerine ilişkin kategori ve kodların en belirginini Türkçe dil yetersizliğidir. Bu temada ortaya çıkan kategoriler Miles ve Huberman, (2015,227) nedensel zincir kutularıyla görselleştirildiğinde Türkçe dil yetersizliğinden kaynaklanan problemler gruplandırma yoluyla aşılmaya çalışılsa da ders esnasında hareketliliğe, başka derslere yönelmeye, içe kapanıklık, etiketlenme, akran zorbalığı, dışlanma gibi sorunlarla davranış bozukluklarına neden olmakta ve son olarak mülteci öğrencilerin özbakım ve beslenme açısından kötü durumda olduklarını göstermektedir.

Miles ve Huberman, (2015,227)

Türkçe dil yetersizliği kategorisinde gözlemci günlüklerinden örnek şu şekildedir:

“Öğrenciler daha Türkçeyi tek tük kelimelerle konuştuğu için kendi aralarında bağımsızca konuşuyorlar ve hoca da her seferinde onları uyarıyor “Arapça yok” diye. İlk dersimiz tahmin edebileceğiniz üzere Türkçe idi. Öğretmenimiz harfleri işliyordu. Bugün işlenen harf ise “Ü” harfiydi. Öğrenciler de hep Arapça konuştukları için harfi telaffuz etmekte epeyce zorlanıyorlardı. Öğretmenimiz diğer öğretmenlerle yaptıkları görüş alışverişlerine dayanarak öğrencilerin Arapçada bulunmayan hemen hemen tüm harflerde zorlandıklarını bunlardan biri olan “Ü” harfinde de zorlanmalarının normal olduğunu söyledi.” (Gözlemci 1).

Suriyeli öğrencilerin kendilerini Türkçe ifade edemedikleri için yaşadıkları olayların etkisiyle içe kapanıklık gösterdiği ve diğer derslere yöneldiği kodlarına ilişkin aşağıdaki resim örnek gösterilebilir. Resimde, savaşın bir ilkokul çocuğunda bıraktığı etki öncesi ve sonrası olarak çizilmiş, resmi çizen öğrenci Suriye’deki ve Türkiye’deki okulları karşılaştırmış.

(Gözlemci 13'ün çektiği resim)

Suriyeli öğrencilerin yaşadığı en önemli sorunlardan biri de etiketlenme kategorisinde karşımıza çıkmaktadır. Etiketleme kategorisinde gözlemci günlüklerinden örnek şu şekildedir:

“Öğretmen tahtaya başka öğrenciyi çağırdı ve o an zil çaldı. Ahmet bu duruma çok sinirlenip sırayı yumruklayıp kendine zarar vermeye başladı. Sınıf arkadaşlarından birinin ona öğretmen Suriyelileri sevmiyor seni neden kaldırsın ki dediği için sinirlendiğini konuştuğumuz zaman bize söyledi. Sınıf içerisinde diğer mülteci öğrenciler böyle şeylere maruz kalmıyor fakat Ahmet akran zorbalığına maruz kalıyor kendi de diğer arkadaşlarına zorbalık yapıyor. Bir sonraki ders beden eğitimiydi ve Ahmet çıkmak istemedi onunla sınıfta kaldık, arkadaşları bize el sallarken anlamsız bir şekilde sınıf arkadaşlarından Süleyman'a saldırdı. Bunun sebebini söylemedi fakat matematik dersinde yaşadığı olay olduğunu düşündük. Rehberlik servisine yönlendirildi. Öğretmen ise Ahmet için yapabileceği bir şey kalmadığını söyledi. Ahmet'in babası savaş sırasında ölmüş. Dayıları ile birlikte yaşıyorlarmış ve en büyük çocuk Ahmet'miş. Ahmet bana zaten buradan gidip çalışmaya başlayacağını ve sınıftaki her öğrenciden nefret ettiğini söyledi. Sınıftaki diğer öğrenciler ile konuştuğumuz zaman onlar da Ahmet'ten nefret ettiklerini söylüyorlar.” (Gözlemci 2).

Mülteci öğrencilerin yaşadığı etiketlenme, akran zorbalığı ve dışlanmanın çocuklarda duyarsızlaşmaya neden olduğu diğer bir koddur. Bu duruma örnek teşkil edecek gözlemci günlüğünden alıntı şu şekildedir:

“Bugün sınıfta Ahmet az daha öğretmenin telefonunu kırıyordu ve öğretmen kızmadı. Ahmet'e şöyle dedi. “Telefonun bir önemi yok kırılırsa yenisi alınır ama sen bir arkadaşının kalbini kırarsan o alınmaz. Tamir de ettiremez” Ahmet başta şaşırdı sonra ‘Benim kalbim taştan, kırılmaz’ dedi.” (Gözlemci 11).

Gözlemci günlüklerinden elde edilen veriler doğrultusunda ortaya çıkan ikinci tema öğretmen temasıdır. Bu temadaki kategori ve kodlar aşağıda Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Öğretmenlere İlişkin Gözlemlerinden Ortaya Çıkan Tema, Kategori ve Kodlar

Tema: Öğretmen	
Kategoriler	Kodlar
Deneyimli, sabırlı, sakin	Mülteci öğrencilere karşı tecrübeli, anlayışlı öğretmen ve yönetici profili.
Küçümseyen, bıkkın, mutsuz	Mülteci öğrencilere hakarete varan söylemlerde bulunan öğretmen profili. Suriyeli çocukların ülkelerine dönmesini isteyenler Türk öğrencileri Suriyeli çocukların yoğun olduğu sınıflara koymak istemeyenler
Ayrıştırıcı	Millî bayramlar ve millî konular işlenirken sınıfta Suriyeli çocuklara söz hakkı vermeyen öğretmenler Suriyeli çocukların yaptıkları istenmeyen davranışları sınıfta önünde anlatarak onları etiketleyenler.
Plansızlık	Millî Eğitim Bakanlığınca verilen kitapların gelişi güzel işlenmesi.
Yorulmuşluk	Protez bacağı olan, zihinsel geriliği olan, epilepsi hastası olan, maddi sorunları olan öğrencilerin sınıfta olduğu öğretmenler.
Duyarsızlık	Beslenme getirmeye maddi imkânı olmayan mülteci öğrencilerle çilek profiterol getiren öğrencilere karşı hiç bir uyarıda bulunmayanlar.
Sınıf Yönetimi yetersizlikleri	Disiplin sağlayabilmek için öğrencileri korkutmak, tehdit etmek gibi yollara başvurma.
Mülteci öğrencilerle zaman geçirme	Zaman geçtikçe sınıftaki uyumun artması ve problemlerin azalması.

Tablo 2’de öğretmen adaylarının göç mağduru öğrencilerin de eğitim gördüğü kültürel açıdan karma yapılardaki ilkokullarda, öğretmen teması hakkındaki deneyimlerinden yansıyan görüşleri az da olsa mülteci öğrencilere karşı deneyimli, sabırlı, sakin öğretmen ve yönetici profili olduğu görülmektedir. Ancak kategoriler Miles ve Huberman’ın (2015,227) nedensel ağları ele alınarak düzenlendiğinde küçümseyen, bıkkın, mutsuz öğretmen yaklaşımının ayrıştırmaya, sınıfta plansız ders işlemeye, yorulmuşluğa, öğrencilere karşı duyarsızlığa ve en nihayetinde sınıf yönetimi yetersizliklerine neden olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak kategorilerden sonuncusu dönem sonuna doğru gözlemci günlüklerinden gelen verilere göre zaman geçirmenin bu problemlerin çözülmesinde ve sınıflardaki problemlerin azalmasında etkili olduğunu göstermektedir.

Miles ve Huberman, (2015,227)

Küçümseyen, bıkkın, mutsuz öğretmen profiline örnek öğretmenin kendi cümleleriyle gözlemci günlüklerine şu şekilde yansımıştır:

“İkinci sınıfların bir hocası toplama ve çıkarma ile ilgili etkinlik fotokopi çektiriyordu ve bunları çekiyorum ama sanki anlayacaklar dedi.” (Gözlemci 3).

Öğretmen kategorisinde ortaya çıkan kodların en önemlisi sınıf yönetiminde yaşanan problemlerdir ve bu problemlerin zamanla azalmasına ilişkin gözlemci günlüklerinden elde edilen veriler şu şekildedir:

“Öğle arasında öğretmenimizle beraber öğrenciler ile satranç oynadık. Bu hafta yine öğretmenimizin Suriyeli öğrenciler ile dönemin başlangıcına göre iletişiminin daha iyi olduğunu gözlemledim. Ayrımcı ve ötekileştirme içeren cümleleri gün boyunca hiç duymadım. Öğrencilerin sınıf içinde arkadaşlık ilişkileri de güçlenmiş durumda zira ilk geldiğim haftalar arka sıralarda tek başına oturan Suriyeli öğrencilerin artık ön sıralarda Türk arkadaşlarının yanında oturmaya başladılar ve daha önce hiç iletişimi olmayan öğrencilerin tenefüs aralarında beraber oynadıklarını gözlemliyorum. Bu büyük bir gelişme. Beraber hafıza- kelime oyunu da oynadık.” (Gözlemci 12).

Gözlemci günlüklerinden elde edilen veriler doğrultusunda ortaya çıkan son tema da okul iklimi temasıdır. Bu tema elde edilen veriler doğrultusunda olumlu okul iklimi ve olumsuz okul iklimi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu temada ortaya çıkan kategori ve kodlar aşağıda Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının Okul İklimine İlişkin Gözlemlerinden Ortaya Çıkan Tema, Kategori ve Kodlar

Tema: Okul iklimi		
Kategoriler	Kodlar	
Olumlu okul iklimi	Şefkatli yönetici etkileşimi	Okul müdürü ve öğretmenlerin mülteci öğrencilere karşı yaklaşımı
	Disiplin	Suriyeli, Türkmen ve Somalili öğrencilerin olduğu iletişimi kuvvetli bir sınıf ortamı.
	Oyunlar ve Drama	Oyunlar ve drama yoluyla derse ilgi çekilmesi.
	Akıllı tahta kullanımı	EBA, youtube gibi kaynaklardan yararlanarak ders işleme.
	Çözüm odaklı	Sorunlara çözüm getirmeye çalışan yönetici ve öğretmenler. Maddi imkânsızlıkları olan öğrenciler için çözüm yolları üretmeleri.
	Kültürler arası etkileşim	Türkçe ve Arapça şarkılar söylenmesi Okul koridorlarındaki panolarda dini içerikli resimler ve etkinlik kâğıtları Bazı öğretmenlerin halk oyunları oynatması Yerli malı haftası etkinlikleri Gönüllülük günü
	Öğrenmeye açık sınıf ortamı	Öğrencilerin huzurlu olduğu ve birlik oluşturdukları sınıf ortamı. Suriyeli öğrenciler ön sıralarda oturuyor veya U düzeni var.
Olumsuz okul iklimi	Rekabet ortamı	Derslerde Türk ve Suriyeli öğrencilerin yarıştırılması
	Bölünme	Sınıfın Türkler ve Suriyeliler diye ikiye ayrılması. Suriyeli çocukları arka sıralara oturtulması.
	Korkutma	Suriyeli öğrencileri korkutarak, polise vereceğini söyleyerek kontrol altına alma çabası.
	Şiddet	Suriye'deki okullarda şiddete dayalı eğitim almış olmaları. Öğretmenlerin Suriyeli çocukların anladıkları tek dilin dayak olduğunu düşünmeleri.
	Kız erkek ayrışması	Bazı öğretmenlerin oyunlar esnasında kız çocuklarının kız çocuklarla ve erkek çocuklarının erkeklerle el tutuşması gerektiği yönünde uyarı vermesi. Kız ve erkeklerin yan yana oturmak istememeleri.
	Şikâyet	Öğrencilerin devamlı birbirini şikâyet etmesi.
	Sınıf yönetimi sorunları	Alt sınıflardaki öğrencilerin yeterince Türkçe bilmelerinden kaynaklanan sınıf yönetimi sorunları.

Tablo 3 incelendiğinde öğretmen adaylarının göç mağduru öğrencilerin de eğitim gördüğü kültürel açıdan karma yapılarıdaki ilkokullarda, okul iklimi teması hakkındaki deneyimlerinden yansıyan görüşleri olumlu okul ikliminde şefkatli yönetici etkileşiminden kaynaklı yaklaşım sınıf disiplinine, oyunlar ve drama, akıllı tahta kullanımı ile ders işlenişine ve ortaya çıkan problemlere çözüm odaklı yaklaşım öğrencilerin yaşadığı maddi ve manevi güçlüklerle yönelik olarak betimlenmiştir. Tüm bu olumlu faktörler aslında kültürler arası etkileşimin kurulmasına zemin hazırlamış ve öğrenmeye açık sınıf ortamını oluşturmuştur. Sözü edilen kategoriler Miles ve Huberman'ın (2015, 227) nedensel ağları ele alınarak incelendiğinde olumlu sınıf ortamına alt yapı oluşturan bir zincir ortaya çıkmaktadır.

Miles ve Huberman, (2015,227)

Olumlu sınıf ortamı oluşmasını sağlayan tüm bu faktörler göz önüne alındığında kültürler arası etkileşim kodu dikkati çekmektedir. Çok kültürlü eğitim anlayışında gözlemci günlüklerine yansıyan uygulamalar şu şekildedir:

“Daha sonra zil çaldı ve aşağı inmemiz gerektiği söylendi. Mevlüt kandiline özel bir program yapılmıştı. Okul bahçesinde toplandık. Suriyeli bir öğrenci Kuran’dan bir sure okudu. Daha sonra Suriyeli ve Türkiyeli öğrenciler koro halinde ilahi okudular. Şiir ve hadis-i Şerif dinletisi yapıldı. Suriyeli öğrencilerin katılımı çok fazlaydı. Hepsi güzel kıyafetler giymişti ve çok mutluydular. Kandil kutlaması eğitim mecrasında pek alışık olduğumuz bir uygulama değil ancak kültürler arası farklılıkların belirgin olduğu okulda bunun eğitim programına yansımaları açıkçası pek şaşırtıcı gelmiyor. Günün büyük kısmı bu kutlamayla geçti diyebilirim.” (Gözlemci 12).

Öte yandan Tablo 3’ün diğer kısmında olumsuz okul iklimine ilişkin kategoriler dikkati çekmektedir. Bu bağlamda Miles ve Huberman’ın (2015,227) nedensel zincirleriyle görselleştiren bu kategoriler olumlu sınıf ortamının tam tersine rekabet ortamından ortaya çıkan bölünme, ayrışma, öğrencileri korkutma, şiddet, kız erkek ayrışması ve şikâyet kategorilerinin belirgin olarak sınıf yönetimi sorunlarına neden olduğunu ortaya koymaktadır.

Miles ve Huberman, (2015,227)

Gözlemci günlüklerinde bu kategorilere ilişkin veriler ve anekdotlar dikkat çekicidir. Aşağıda bunlardan bazılarına yer verilmiştir.

“Öğretmen “Peki Suriye’deki ve Türkiye’deki okul ve öğretmenler arasında nasıl bir fark var?” şeklinde bir soru yöneltti. Öğrenciler tek farkın Türkiye’deki okullarda şiddet olmadığı, Suriye’de örneğin ödevimizi yapmazsak sopa ile ayaklarımıza ve ellerimize vuruyorlardı şeklinde ifadelerde bulundu.

Rehberlik hocalarımız, çocukların zaten geldiği kültürde dayacağın çok yaygın olduğunu, okullarda evlerinde, oyunlarında var olduğunu ifade etti.

Okulda rehberlik servisi şiddet eğilimlerini azaltmak için görüşmeler yapsa da çocuklar eve gittiği zaman yine şiddetle karşılaşınca etki edemediklerini söylediler. Aynı zamanda sosyo-ekonomik düzeyi düşük, çocuk sayısı fazla olan ailelerin fazla olduğunu risk haritalarıyla tespit etmişler ve bu etmenlerin de şiddetin olağanlaşmasına katkı sağladığı fikrindedir.” (Gözlemci 13)

“Dikkatimi çeken bir diğer unsur oyunlarda kızla erkek el ele tutuşması gereken oyunlarda çocuklar daha tutmadan öğretmenler direk onlar olmaz diyerek kızla, erkekle erkek el tutuşuyor.” (Gözlemci 3).

“Kavga eden Türk kız ve Suriyeli erkek öğrenciyi barıştırdıktan sonra tokalaşmalarını istediğimde “yok öğretmenim haram” diyerek bu davranışı reddettiler. Öğrencilerin kültürel anlamda düşünce farklılıkları var.” (Gözlemci 10)

“Teneffüs bitiminde sınıfa girince ilk önce şikâyetleri dinledik. Sınıfın öğretmeni hep böyle olduğunu belirtti. 4-5 öğrenci arkadaşlarıyla olan ufak tefek şeyleri anlattılar. Bir öğrencinin şikâyeti büyük sınıfların koridorlarda onları iteledikleriydi. Bir öğrenci “Çıkışta Suriyeliler bizi sıkıştırıyor hocam!” dedikten son öğretmen bana dönüp “Kendi de Suriyeli, kimi kime şikâyet ediyor.” diyerek gülmüştü.” (Gözlemci 8)

Sonuç ve Tartışma

Bu bölümde çalışmanın nitel bulguları doğrultusunda elde edilen sonuçlara, bu sonuçlar üzerinden gerçekleştirilen tartışmaya ve çeşitli önerilere yer verilmiştir.

Öğretmen adaylarının göç mağduru öğrencilerin de eğitim gördüğü kültürel açıdan karma yapıdaki ilkokullarda öğrenci, öğretmen ve okul iklimi hakkındaki deneyimlerinden yansıyan görüşlerini betimlemeyi amaçlayan bu çalışmada sonuçlar öğrenci, öğretmen ve okul iklimi olarak üç ana tema etrafında tartışılmıştır. Bu bağlamda “öğrenciler” temasında Türkçe dil yetersizliği Suriyeli öğrencilerin yaşadığı en büyük problemdir. Elde edilen bulgular doğrultusunda Türkçe dil yetersizliğinin sınıflarda gruplandırma yapılmasına, öğrencilerin ders esnasında hareketli olmasına, öğrencilerin başka derslere yönelmesine, içine kapanmasına, etiketlenmesine, akran zorbalığına, özbakım ve beslenme sorunlarına neden olduğu zincirleme kategoriler ortaya çıkmıştır. Bu konudaki alan yazın incelendiğinde birçok çalışmanın Suriyeli öğrencilerin dil yetersizliğine değindiği ve dolayısıyla bu araştırmanın sonuçlarını desteklediği görülmüştür (Cırt Karaağaç ve Güvenç, 2019; Serim, 2019; Aktürk Çopur, 2019; Güven ve İşleyen, 2018; Solak ve Çelik, 2018; Zayimoğlu Öztürk, 2018; Koçoğlu ve Yanpar Yelken, 2018; Güngör ve Şenel, 2018; Morali, 2018; Şimşir ve Dilmaç, 2018; Erdem, 2017). Dil yetersizliğiyle ilişkili olarak ortaya çıkan kategoriler incelendiğinde; Suriyeli öğrencilerin içlerine kapanmaları, etiketlenmeleri, akran zorbalığına maruz kalmaları ve dışlanmaları bulguları Pehlivan ve Yılmaz (2019) ile Akdeniz’in (2018) araştırmalarında ortaya çıkan sonuçlarla uyum göstermektedir. Bu nedenle bu öğrenciler dil yetersizliğinin getirdiği zincirleme öğrenme problemleri yaşamaktadırlar. Filion’un (2019) okul sonrası okuryazarlık programına katılan ergen mülteci öğrencilerin deneyimleri isimli doktora tezinin sonuçları bu programa katılan öğrencilerin dil seviyesini artırarak kendine güven duymasına ve derslere motive olmasına ayrıca akranlarıyla etkileşiminin artmasına dikkati çeker. Bu unsurların birbirleriyle bağlantılı olarak geliştiği çalışma aslında bu çalışmada dil yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıkan zincirleme problemlerin sağılatımı olarak örneklendirilebilir.

“Öğretmen” temasında ise küçümseyen, bıkkın, mutsuz öğretmen profilinin ayrıştırıcı olduğu, tükenmişliğe sebep olduğu, öğretmenlerin kimi zaman duyarsız ve plansız davranabildiği, sınıf yönetimi problemleri yaşanabildiği ancak mülteci öğrencilerle zaman geçirmeye bağlı olarak bu sorunların aşıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu durum öğretmenlerin göç mağduru öğrencilerle olan çalışma deneyimleri arttıkça kapsayıcı eğitim farkındalıklarının yükseldiği ve kültürler arası iletişim algılarının güçlendiği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim Dolapçı (2019) araştırmasında çok kültürlü özyeterlilik algısının, okul iklimi ve hizmetiçi eğitimlerin öğretmen tutumlarının anlamlı yordayıcıları olduğunu ortaya koymuştur. Aktürk ve Çopur (2019) ile Akman’ın (2019) araştırmalarında da kapsayıcı eğitim anlayışını benimsemiş olan öğretmenlerin öğrencileri anlamak konusunda daha fazla çaba gösterdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu diğer araştırmalar göz önüne alındığında büyük önem taşır; çünkü öğretmenlerin medeni durumu, kıdemi, branşı, öğrenim düzeyi, çocuklarının olup olmaması değişkenleri mülteci öğrencilere yönelik tutumlarını anlamlı bir şekilde etkilememektedir (Kanbur, 2017). Erden (2017) Türkiye’deki mülteci çocukların okullaşma deneyimleri isimli doktora tezinde Türkiye’deki okullarda görev yapan okul

personeli ve sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencileri eğitmek ve entegre etmek için çocuk merkezli bir yaklaşım kullandığını ortaya koymaktadır. Burada bu araştırmanın sonuçlarıyla ilişkili diğer önemli bir çalışma da DeRaedt'in (2018) Lübnan mülteci kampında yaptığı çalışmalar Suriyeli çocukların yer değiştirmesinin üzerinde zaman geçtikçe bazı sorunların halledilmesinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle mülteci öğrencilerle birlikte zaman geçirmenin, dille ilgili sorunların aşılmasında, iletişimin artmasında ve bu bağlamda ortaya çıkan diğer problemlerin aşılmasında etkili bir değişken olduğu görülmektedir. Bu durum, öğretmenler ve öğretmen adayları için kapsayıcılık vurgusu içeren mesleki gelişim desteklerinin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın "okul iklimi" isimli üçüncü temasında olumlu sınıf ortamı oluşmasını sağlayan kültürler arası etkileşim kodu dikkati çekmektedir. Öğrenmeye açık sınıf ortamı oluşmasında şefkatli yönetici, etkileşimi, okul iklimini ve buradan da sınıf atmosferini etkileyen bir kod olmuştur. Yurdakul ve Tok (2018) öğretmenlerin genel olarak mülteci/ göçmen öğrencilere yönelik olumlu tutumlarının olduğunu belirtirken kültürel farklılığın zorlayıcı bir etken olduğuna dikkat çeker. Çifçi, Arseven, Arseven ve Orhan (2019) ve Kazu ve Deniz (2019) çalışmalarında ilkökul öğretmenlerinin ortaokul öğretmenlerine göre mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının anlamlı düzeyde daha olumlu olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Bu nedenle sınıf öğretmenlerinin olumlu tutumlarının ve sınıflarında kültürel farklılıkları dikkate alarak eğitim öğretim faaliyetlerini düzenlemelerinin önemli iki değişken olduğu söylenebilir.

Okul iklimi temasında olumsuz okul iklimine ilişkin kategoriler incelendiğinde rekabet, bölünme, korkutma, şiddet, kız-erkek ayrışması, şikâyet ve bu kodlara bağlı olarak ortaya çıkan sınıf yönetimi sorunları dikkat çekmektedir. Bu bulgu ilgili alan yazınla örtüşmektedir. Aktürk Çopur (2019) mülteci öğrencilerin yaşadıkları sorunları okul müdürleri, öğretmenler ve veliler açısından incelediği araştırmasında ev sahibi toplum öğrencilerinin, öğretmenlerin ve okul idarecilerinin tutum ve davranışlarının mülteci çocukların eğitimindeki niteliğin önemli yordayıcıları arasında olduğunu saptamaktadır. Yine aynı çalışmada öğrenciler ve veliler açısından uyum sürecinin en sancılı bölümü kabul görme süreci olarak tespit edilmiştir. Bu nedenle mülteci öğrencilerin yaşadıkları sorunların azaltılması yolunda diğer öğrenciler, öğretmenler ve okul iklimi bir bütün olarak ele alınmalı ve mülteci öğrencilerin eğitimde başarılı olabilmesi önce duygusal açıdan kabullerinin sağlanması ve bu çocukların travmatik deneyimlerinin etkisinden kurtulması için toplumsal desteğin verilmesi önemlidir. Özellikle Belguedj (2017) Fransa Paris'de bulunan Suriyeli mülteci öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada psiko sosyal faktörleri gözetererek çeşitli atölyelerle bu çocukların sosyal davranışlarının geliştiğine dikkati çeker.

Araştırmada elde edilen sonuçlardan yola çıkarak aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Mülteci öğrencilere eğitim vermekte olan öğretmenler uygulamaya dayalı olarak yapılandırılmış mesleki gelişim programları ile desteklenmelidir.

- Öğretmen adaylarının kültürel açıdan karma öğrenme ortamları ile daha erken dönemlerde ve daha işlevsel bir yapı içerisinde bir araya getirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- MEB tarafından dezavantajlı öğrencilere yönelik olarak öğretimi çeşitlendirme, motivasyon, kültürel aidiyet, iletişim gibi kavramları öne çıkaran bir eğitim anlayışı desteklenmelidir.
- Öğretmenlere yönelik olarak işbirlikli ve heterojen öğrenme görev ve ortamlarının kullanımına önem verilmelidir.
- Mülteci öğrencilerin Türkçe dil yetersizliklerinin dil becerilerinin hangisinde nasıl seyrettiğini açıklayan nitel çalışmalar yürütülmelidir.
- Kültürler arası etkileşimi artıracak uygulamalar okullarda gerçekleştirilmeli ve bu konuda örnekler sunulacak arştırmalar yapılmalıdır.
- Yerel öğrenci, öğretmen ve idarecilerin mülteci öğrencilerle empati geliştirmesini sağlayacak psikolojik danışma ve rehberlik seminerleri düzenlebilir.
- Mülteci öğrencilerin gerek derse katılımını artırma, gerek de Türkçe öğrenmelerini kolaylaştırma amacıyla göç olgusunu tema olarak ele alan metinlerle meşgul olmalarını sağlamak ve bu konuda resim, görsel, karikatür, gazete haberi gibi materyallerden yararlanarak okuma, anlamaya ve dinleme ile konuşmaya yönelik derinlemesine çalışmalar yapılması faydalı olacaktır.
- Çeşitli sözel olmayan sınıf yönetimi materyalleri geliştirilip (gürültü termometresi gibi...) mülteci öğrencilerin de bulunduğu sınıflardaki etkisi incelenebilir.

Bu araştırma nitel yaklaşımla yürütülmüş bir durum çalışmasıdır. Çalışma araştırmaya katılan öğretmen adaylarının yansıtıcı günlüklerinden elde edilen verilerle sınırlıdır. Bu nedenle öğretmen adaylarının kuramsal bilgilerinin henüz sınırlı olması onların gözlem becerilerini etkilemiş olabilir, gözlem yapılan süre 14 haftayla sınırlıdır, her öğretmen adayı sadece bir sınıf gözlemlemiş ve kendine has durumları betimlemiştir. Bu nedenle elde edilen sonuçlar genellenemez.

Kaynakça

- AKAR, H. (2016). Durum Çalışması. Ahmet Saban ve Ali Ersoy (Eds.) *Eğitimde nitel araştırmalar desenleri içinde* (s. 111-148) Anı Yayıncılık. Ankara.
- AKDENİZ, Y. (2018). *Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci öğrencilerin uyum sorunları: Şanlıurfa ili örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD. Sakarya.
- AKMAN, Y. (2019). Öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumları ile çok kültürlü eğitim algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (2-16). doi: 10.9779/pauefd.442061.

- AKTÜRK ÇOPUR, D. (2019). *Mülteci öğrencilerin uyum sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Düzce.
- ALSHOUBAKI, W. (2017). *The impact of Syrian refugees on Jordan: aframework for analysis*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Tennessee State University. ABD. ProQuest Number: 10635866.
- BELGUEDJ, H. (2017). *No lost generation: psychosocial intervention and its impact on Syrian refugee children's social integration, resiliency, and social ecology in Paris, France*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) The American University of Paris. Fransa. ProQuest Number: 13871626.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ ÇAKMAK, E., AKGÜN, E.Ö., KARADENİZ, Ş. ve DEMİREL, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. 22. Baskı. Pegem Yayıncılık. Ankara.
- CIRIK, İ. (2008). Çok kültürlü eğitim yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 27-40.
- CIRIT KARAAĞAÇ, F. ve GÜVENÇ, H. (2019). Resmi ilkokullara devam eden Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sorunları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 530-568.
- CRESWELL, J. W. (2015). *Nitel araştırma yöntemleri*. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir. (Çev Eds.) 2. Baskı. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- ÇİFÇİ, T., ARSEVEN, İ., ARSEVEN, A. ve ORHAN, A. (2019). Öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Sivas ili örneği). *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 8(4), 1082- 1101.
- DERAEDT, R. M. (2018). *Factors influencing pathological dissociative features in Syrian refugee children*. (Yayımlanmamış doktora tezi). George Washington University. ABD. ProQuest Number: 10752363
- DOLAPÇI, E. (2019). Öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısı ve okul iklimi ile mülteci öğrencilere yönelik tutumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD. Kastamonu.
- DRYDEN- PETERSON, S. (2015). *The educational experiences of refugee children in countries of first asylum*. Migration Policy Institute. USA.
- EMİN, M. N. (2016). *Analiz: Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi temel politikaları*. SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık. İstanbul.
- ERDEM, C. (2017). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
- ERDEN, O. (2017). *Schooling experience of Syrian child refugees in Turkey*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Indiana University. ABD. ProQuest Number: 10606366.
- FILLION, A. (2019). *Experiences of adolescent refugee students who attend afterschool programs for literacy support*. (Yayımlanmamış doktora tezi). San Jose State University. ABD. ProQuest Number: 13899099.

- GÖKTUNA YAYLACI, F., SERPİL, H. ve YAYLACI, A.F. (2017). Paydaşların gözünden mülteci ve sığınmacılarda eğitim: Eskişehir örneği. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 22, 101-117.
- GÜMÜŞTEN, D. (2017). Mülteci çocukların eğitimi ve uyumlarına yönelik yapılan müdahale programları üzerine bir derleme. *Nesne Psikolojisi Dergisi (NPD)*, 5 (10), 247-264.
- GÜNGÖR, F. ve ŞENEL, A. E. (2018). Yabancı uyruklu ilkokul öğrencilerinin eğitim öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(2), 124- 173.
- GÜVEN, S. ve İŞLEYEN, H. (2018). Sınıf yönetiminde iletişim engelleri ve Suriyeli öğrenciler. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(23), 1293-1308.
- HERRERA, K. M. (2020). *Dual language education, English as a new language support, transitional bilingual education and monolingual classroom education: a comparison of academic achievement among third grades*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Fairleigh Dickinson University. ABD. ProQuest Number: 27831175.
- KANBUR, İ. N. (2017). İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Eğitimi ABD. Sakarya.
- KART, M. ve ŞİMŞEK, H. (2019). Çok kültürlü eğitim mümkün mü? *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1,2, 1-11.
- KAZU, H. ve DENİZ, E. (2019). Kapsayıcı eğitim bağlamında öğretmenlerin mülteci öğrencilere ilişkin tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 1336- 1368.
- KOÇOĞLU, A. ve YANPAR YELKEN, T. (2018). Suriyeli öğrencilere Türkçe dil becerileri kazandırma sürecinde ilkokul Türkçe dersi öğretim programları ile ilgili öğretmen görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 131-160.
- MILES, M. B., & HUBERMAN, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd ed.) Thousand Oaks, CA: Sage.
- MILES, M. B. ve HUBERMAN, M. A. (2015). *Genişletilmiş bir kaynak kitap nitel veri analizi*. (Çev. Eds. Sadegül Akbaba Altun ve Ali Ersoy). Pegem Yayıncılık. Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği (2010). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100521-4.htm> adresinden 4 Ocak 2021 tarihinde erişilmiştir.
- MORALI, G. (2018). Suriyeli mülteci çocuklara Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan sorunlar. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1426-1449.
- ÖZER, Y.Y., KOMSUOĞLU, A. ve ATEŞOK, Ö.Z. (2016). Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi: sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37), 76-110.
- PEHLIVAN YILMAZ, A. (2019). *Sosyal bilgiler dersinde kültüre duyarlı eğitim uygulamaları: mülteci öğrencilerle etkileşim*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.

Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kültürel Açıdan Karma Öğrenme Ortamlarına İlişkin Yansıtımları

- SAĞLAM, H. İ. ve İLKSEN KANBUR, N. (2017). Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 310-323.
- SERİM, S. (2019). *Devlet okullarında okuyan Suriyeli mülteci çocukların eğitiminde iyi olma hali: İstanbul'da nitel bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Boğaziçi Üniversitesi. İstanbul.
- SOLAK, E. ve ÇELİK, S. (2018). Türkiye'de eğitim gören mülteci öğrencilerin dilsel sorunlarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 425-432.
- ŞİMŞEK, H. ve KULA, S. S. (2018). Türkiye'nin göçmen politikasında ihmal edilen boyut: eğitsel uyum programı. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2,2, 5-21.
- ŞİMŞİR, Z. ve DILMAÇ, B. (2018). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim gördüğü okullarda öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri. *İlköğretim Online*, 17(3), 1719-1737.
- TUNCA, Ö.H. (2017). Temel hak ve hürriyetler bağlamında Türkiye'deki Suriyeli göçmenlere dair bir değerlendirme. *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi IV*, 11-12 Mayıs 2017. Malatya.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Onuncu Baskı. Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- YURDAKUL, A. ve TOK, T. N. (2018). Öğretmen gözüyle mülteci/ göçmen öğrenci. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Aralık, 9(2), 46-58.
- ZAYIMOĞLU ÖZTÜRK, F. (2018). Mülteci öğrencilere sunulan eğitim öğretim hizmetlerinin sosyal bilgiler öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 8(1), 52-79.